

Коста Николић. *Југославија, последњи дани – 1989–1992. Људи мржње, земља смрти*, 2. Београд: Службени гласник, 2020, 542.

После тематске збирке докумената научног саветника др Косте Николића *Bosna i Hercegovina u vreme raspada SFRJ 1990–1992*, коју је Институт за савремену историју објавио 2011. године, исти аутор је, у сарадњи са др Владимиром Петровићем, приредио и три тома зборника докумената *Kraj Jugoslavije [Od mira do rata: Dokumenta Predsedništva SFRJ 1991*, Том 1, (јануар–март 1991), (Београд: ISI, Fond za humanitarno pravo, 2011); *Rat u Sloveniji: Dokumenta Predsedništva SFRJ 1991*, Том 2, (јун–јул 1991), (Београд: ISI, Fond za humanitarno pravo, 2012); *Rat u Hrvatskoj. Dokumenta Predsedništva SFRJ*, Том III (август–октобар 1991), (Београд, ISI, 2018)]. Паралелно са трећим томом ове едиције појавила се и прва монографија Косте Николића у планираној трилогији *Југославија, последњи дани: 1989–1992*. под насловом *Сви Срби у једној држави*, 1, (Београд, 2018, 2019²), 530. Ова књига је објављена у библиотеци „Саборник“, коју уређује Борисав Челиковић у Службеном гласнику. Бави се догађајима у Србији од краја 1988. године, када је Слободан Милошевић дошао на власт после „антибирокуратске револуције“, као и догађајима на југословенском простору: однос Србије и федералне владе; улога ЈНА; промена руководства у Црној Гори; сукоб Србије и Словеније; крај Савеза комуниста Југославије; избори 1990; почетак првих оружаних сукоба и проглашење независности Словеније и Хрватске (1991). Друга књига из ове едиције, са поднасловом *Људи мржње, земља смрти*, појавила се недавно и наставља се на претходну. Планирана је и трећа књига која би требало да се бави почетком рата у Босни и Херцеговини.

Концепцијски, друга књига је подељена на два поглавља: Рат у Словенији (7–67 стр.; „Сви заједно смо незадрживо тонули“ и „Словенија је одахнула са олакшањем“) и Рат у Хрватској (68–522 стр.; „Хрватско нећемо, српско не дамо“; „Не може се ратом наћи будућност земље“; Досије Илок; „Ако треба да одговорам, бар да знам за шта треба да одговорам“; Дубровник; Вуковар; „То је опсесија, тешко бреме и осећање. И тешко напушта човека“; „Срби су Хрватима направили непроцењиву услугу тиме што су учинили да њихова борба изгледа оправдана и херојска“; „Кад смо видели шта су им урадили, онда смо се заклели да ћутимо“; Српска добровољачка гарда; Крај рата у Хрватској; „Ма нека, не мора се Славонија држати“). Хронолошки покрива период од јуна 1991. до јануара-фебруара 1992. године. Базирана је на изворној грађи која се налази у бази Међународног трибунала за кривично гоњење лица одговорних за тешка кршења међународног хуманитарног права на територији бивше Југославије након 1991. (*International Tribunal for the Prosecution of Persons Responsible for Serious Violations of International Humanitarian Law Committed in the Territory of the Former Yugoslavia since 1991*), или скраћено Међународни кривични трибунал за бившу Југославију (*International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia, ICTY*). Ова база података садржи више милиона страница докумената који нису само везани за пресуде и токове суђења појединцима, већ се састоји и од прикупље-

ног доказног материјала у вези са догађајима и актерима распада Југославије. Драгоцен извор за историчаре који захтева велики напор и упорност. Коста Николић је поред тога користио и документацију Фонда за хуманитарно право и Документарно-информационог центра „Веритас“, штампу (*Политика, Борба, Време, НИН, Новости, Данас, Српска реч* и др.), публицистичке радове, бројне мемоаре и сећања учесника и сл.

Николићеве књиге (уз претходно објављене зборнике докумената) представљају прве озбиљније покушаје у српској историографији истраживања теме краја југословенске државе и ратова вођених на том простору у првој половини 90-их година. Како напомиње у *Предговору* прве књиге (*Сви Срби у једној држави*): „упркос интензивном истраживању ове теме, великом броју радова домаћих и страних аутора и квалитативним и квантитативним анализама још увек не постоје јасни и недвосмислени одговори на круцијална питања која су наведени процеси поставили предужу и ширу јавност. Тумачење распада тако је постало препуно стереотипних представа уз, свесно или несвесно, прећуткивање оних сведочанстава или научних радова који могу да опоре већ створену конструкцију прошлости. Због тога данас истраживаче чека дуготрајан и тежак посао деконструкције постојећих претпоставки, откривања грешака у аргументацији и раздвајања исправних од погрешних закључака. Намера монографије о историји распада СФРЈ јесте да трага за одговором на питање зашто је дошло до тога и да ли је распад био историјска, судбинска неминовност. Али намера није да се ‘суди’ или ‘пресуђује’ актерима историјских догађаја који се описују, нити да се износе вредносни судови који на било који начин могу да буду схваћени као идеолошки или под снажним утицајем политичког наратива са било које стране. Такође, настојали смо да догађаје прикажемо без националне страсти (‘одбрана нације’) и било каквих предрасуда, ако је то уопште могуће“.

Књига је стога писана у маниру класичне историографске реконструкције (уз настојање да се обједине политичка и војна дешавања, међународни фактори и дипломатска решења, пропагандне и медијске представе, масовна протеривања становништва, злочини и жртве, мотиви актера и др.), уз тематски приступ најважнијим процесима. Без много личних коментара (изузев сугестивних наслова потпоглавља), аутор оставља читаоцу да доноси закључке на основу података из истраживања и бројних цитата који често говоре сами за себе. Савременицима ће се док читају ову књигу чинити да су се поново вратили у „мрачну прошлост“ која оставља „горак укус у устима“ после сазнања многих непознатих или мање познатих детаља о догађајима који мењају бројне уврежене представе. Неупућени у збивања везана за распад југословенске државе и ратове моћи ће да стекну не само општи увид већ и да извуку много комплексније закључке него што је то било могуће на основу до сада доступне литературе.

На крају монографије налази се регистар личних имена (523–538) и белешка о аутору (539–540), док је списак извора и литературе предвиђен за трећи том.